ГЛОБАЛЛАШУВ ВА МАФКУРАВИЙ ТАҲДИД ТУШУНЧАСИ

Мусаев Мақсуд Турсунпўлатович
Самарқанд вилояти ИИБ Самарқанд шахар бўйича ички ишлар органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бошқармаси 7-сон ички ишлар бўлими бошлиғи, подполковник

Бугун кунда инсоният мутлақо ўзгача муҳит, янгича талаб ва илгари кузатилмаган хавф-хатар ҳамда таҳдидлар кучайган бир шароитда яшашига тўғри келмоқда. Дунё миқёсида шиддат билан кечаётган бундай жараёнлар ижтимоий ҳаётнинг барча жабҳаларига, жумладан, мафкуравий соҳаларга ҳам жиддий таъсир ўтказмоқда. Мана шундай мураккаб шароитда тинчлик, барқарорликни асраш, мустақилликни мустаҳкамлаш ҳар бир давлатнинг устувор вазифаларидан бири бўлиб қолди. Айниқса, дунё миқёсида жамият хавфсизлиги ва мамлакат барқарорлигига рахна солишга интилаётган мафкуравий таҳдидларни тобора авж олиши ўз навбатида мазкур таҳдидларга нисабатан мунтазам огохликка даъват этади. Зеро, бугунги глобаллашув шиддати дунё миқёсида хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш вазифасини янада долзарблаштирмоқда. Бу ҳақда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг 2023 йил 22 декабрда кенгайтирилган мажлисидаги сўзлаган нутқида “Бугун жаҳон миқёсида тараққиёт суръатлари мисли кўрилмаган даражада шиддатли тус олмоқда. Айни вақтда азалий қадриятлар, ижтимоий-сиёсий қарашлар тизимида чуқур трансформация жараёнлари юз бермоқда. Илгари ўз мақсад ва манфаатларини, асосан, дипломатия ва сиёсат билан ҳимоя қилиб келган дунёдаги қудратли марказлар энди очиқчасига босим ўтказиш, қарама-қаршилик ва тўқнашувлар йўлига ўтганига ҳаммамиз гувоҳмиз. Афсуски, бундай кенг кўламли ва ўта зиддиятли жараёнларнинг таъсири Марказий Осиё минтақаси ва унинг

таркибий қисми бўлган мамлакатимизни ҳам четлаб ўтмаяпти”[1], - дея таъкидлагани бежиз эмас, албатта. Зеро, дунё миқёсида геосиёсий рақобат тобора кучайиб, ғоявий-мафкуравий таҳдидлар натижасида таҳликали вазият кучайиб зиддиятлар авж олмоқда. Шу ўринда мафкуравий таҳдидларни тарқалашига шароит яратиб бераётган глобаллашув ҳодисасининг маънавий-ахлоқий ва ижтимоий-сиёсий таҳлилига тўхталиб ўтишни лозим топдик.

«Глобаллашув (лот, globus – шар, Ер сайёраси) –XX асрнинг иккинчи ярми – XXI асрнинг бошида жаҳон тараққиётида шаклланган янги умумсайёравий тартиботлар, давлатлар ва кишилар ўртасида ўзаро алоқаларнинг кенгайиши ва мураккаблашишиш, дунё миқёсида ахборот макони, капитал, товар ҳамда ишчи кучи бозоридаги инеграциялашув, атроф-муҳитга техноген таъсирнинг кучайиши, оммавий маданият намуналаринг кенг тарқалаши, ахборот – мафкуравий ва диний – экстремистик хуружлар хавфининг ортиб боришини ифода этувчи тушунча»[2]. Шу билан бир қаторда, глобаллашув (инглизча глобал — «дунё», «жаҳон», «умумий») - бу бутун дунё бўйлаб янги сиёсий, иқтисодий, маданий ва ахборот бирлигини яратиш жараёнидир.

АҚШ иқтисодчи Теодор Левитт бу атамани биринчи марта 1983 йилда илмий муомалага киритган. Уолт Ростоу, Даниел Белл, Элвин Тоффлер, Питер Друкер, Жон Нейсбит, Лестер Туров 20-аср ўрталаридан бошлаб глобаллашувнинг янги босқичининг турли жиҳатларини ўрганишди. Улар фанни «интеллектуал соҳалар иқтисодиёти», «ахборот жамияти», «техник инқилоб», «ахборот портлаши», «глобал қишлоқ» тушунчаларини киритди[3]. 1985 йилда эса таниқли америкалик олим Р.Робертсон ўзининг «Globaliztion» иборасини илмий муомилага киритиб, бу тушунчани «одамлар онгида сайёрамизнинг торайиши ҳамда дунёнинг яхлит тарзда англаниши»ни акс эттириб, «дунёнинг бирлашувчи ва кишилар ўртасидаги ўзаро алоқаларни кучайишини» ифода этадиган жараён сифатида талқин этади[4].

Ўрганишлардан маълум бўладики, глобаллашув жараёнлари ижтимоий ва иқтисодий ривожланишнинг турли даражаларида ривожланаётган мамлакатлар ва халқларга турлича таъсир кўрсатади. Шу ўринда, тараққий этган давлатларга глобаллашув ривожланиш учун янги имкониятлар яратади.

Шу билан бирга, бу мамлакатлар учун катта қийинчиликлар туғдиради. Масалан, ривожланган давлатлар билан солиштирганда ривожланаётган мамлакатларнинг қолоқлик даражаси кундан-кунга ортиб бормоқда. Ривожланаётган давлатлардан жаҳон бозор иқтисодиётига кириш учун ўзларининг ижтимоий-иқтисодий тузилмаларини тубдан ўзгартиришлари, максимал даражада ҳаракат қилиш талаб этилади. Халқаро бозор бутунлай трансмиллий компаниялар ва ривожланган постиндустриал мамлакатларнинг «ўйин қоидалари»га бўйсунади. Ривожланаётган мамлакатларнинг ижтимоий ва иқтисодий ривожланиши, фан, технология ва технологиялар даражаси ҳали ҳам жуда паст ва бу, ўз навбатида, жаҳон бозорида ривожланган давлатлар билан бир хил даражада рақобатлашишга имкон бермайди.

Шуни таъкидлаш лозимки, “мафкура тушунчаси фанга илк бор XVIII аср охирларида Францияда А.Дестют де Траси томонидан киритилган. Унинг 1801 йилда чоп этилган “Идеология элементлари” асарида ғояларнинг пайдо бўлиши, турлари ва эволюцияси, умумий қонуниятлари тўғрисида муҳим фикрлар бор эди[5]. Де Траси Этъен Кондиляк билан биргаликда ғоя шаклланишининг умумий принциплари ва инсон билимининг асослари

[1] Маънавият ҳаётимизда янги куч, янги ҳаракатга айланиши керак. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг кенгайтирилган мажлисидаги нутқи. Янги Ўзбекистон газетаси. 2023 йил 23 декабрь, 267-сон.

[2] Маънавият асосий тушунчалар луғати. Тошкент: «Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти». 2021.Б-123.

[3] Смит Дж. Империализм в XXI веке: глобализация производства, сверхэксплуатация и финальный кризис капитализма. М. Горизонталь 2022. - 542 с.; Добреньков В.И. Глобализация духовности. Академический проект 2019. - 589 с.; Болдуин Р. Великая конвергенция: информационные технологии и новая глобализация. М. Дело 2018. - 416с.

[4] Маънавият асосий тушунчалар луғати. Тошкент: «Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти». 2021.Б-123.

[5] Новейший философский словарь. М., Наука, 1999. 256 - с

ҳақидаги фанни яратиш устида тадқиқот олиб боришган. Джон Локкнинг сенсуалистик гносеологияси давомчиси сифатида де Траси ғоялар ҳақидаги таълимотни белгилаш учун фанга мафкура (Ideology – ideya - g‘oya, logos-fan, ta’limot) атамасини киритди ва унинг наздида бу таълимот ҳиссий соҳа тажрибаси мазмунидан келиб чиқувчи ғоялар содир бўлишининг умумий қонуниятлари сифатида талқин қилинган. Мазкур таълимот илм ва ижтимоий ҳаётни бошқаришда асосий принциплар ўрнида хизмат қилиши лозим эди. Шунинг учун ҳам Дестют де Траси мафкурада билимлар тизимини кўради[1].

Бугунги глобаллашув шароитида мафкуравий таъсир ўтказиш орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар тобора кучайиб бораётганлигини англаш қийин эмас. Муайян миллат, жамият, давлатнинг тинчлиги ва барқарорлигига қарши қаратилган, сиёсий тизим ва конститутцион тузумни издан чиқариш ва заифлаштиришга қаратилган ва жамият хавфсизлигига раҳна солишга интилаётган ёвуз кучлар ўз жирканч мақсадларига эришиш учун ҳар қандай усуллардан усталик билан фойдаланишга интилаётгани намоён бўлмоқда. Айниқса, дунё миқёсида вужудга келаётган мураккаб таҳликали вазият туфайли бугунги замоннинг мафкуравий таҳдидлари структураси янада кенгайиб кетди. Замонавий мафкуравий таҳдид сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва маънавий соҳалари каби жамият ҳаёти ва давлатнинг барча соҳаларини қамраб олган. Биз истаймизми-йўқми, бугун дунё тараққиёти шу даражага етдики, энди мафкуравий кураш, маънавий салоҳият етакчи ўринга чиқди. Энди қурол-яроқлар эмас, мафкураси, миллий ғояси кучли бўлган енгиб чиқади. Мафкуравий кураш бир жамият, мамлакат ичида ҳам, халқаро ва давлатлараро миқёсда ҳам давом этмоқда. Зеро, “дунё шиддат билан ўзгариб, барқарорлик ва халқларнинг мустаҳкам ривожланишига раҳна соладиган турли янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда маънавият ва маърифатга, аҳоли барча қатламларининг ахлоқий тарбиясига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда”[2] – дея бежиз таъкидламаган. Замонавий мафкуравий таҳдид омили сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва маънавий соҳаларни яъни, инсоният жамияти ҳамда ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олган.

Мафкуравий таҳдид – ижтимоий сиёсий ҳаракат, оқим ёки сиёсий куч ўз мафаатини ифодаловчи ўз мафкурасини қўрқитув, зўрлик йўли билан бошқаларга тиқиштириш. Мафкуравий таҳдидлар жамият, давлат ёки халқ, миллат ёки элат тақдирига хавф солиб турган, фожиали оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган мафкуравий хавф – хатарлар мажмуаси. Ўзбекистон ҳам бундай таҳдидлардан четда қолаётгани йўқ. Фуқаролар онгида бу сиёсий экстремизм, диний фундаментализм, этник ва миллатлараро зиддиятлар, коррупция ва жиноятчилик, мафкуравий таҳдидлар шаклида намоён бўлмоқда. Айниқса, ўрта аср араб халифалигини қайта ўрнатиш ғояси ҳамда халқаро террорчилик ва диний экстремизм марказлари орқали моддий – ғоявий таъминланаётган ақидапарастлар мафкураси бугун минтақамиздаги тинчлик ва барқарорлик, учун катта хавф бўлиб турибди[3].Бинобарин, глобаллшув шароитида вужудга келаётган мураккаб таҳликали вазиятда ёт ва бузғунчи ғояларни ўзида намоён этувчи турли хил мафкураларга қарши курашда маънавият, маърифат, тарбияга бўлган эҳтиёж тобора ошиб бормоқда. Хулоса қилиб айтганда, Президентимиз Шавкат Мирзиёев қайд этгандек: “Ҳозирги глобаллашув даврида, инсон онги ва қалби учун кураш кучайган бир пайтда турли ғоявий таҳдид ва хуружлар жамиятимизнинг маънавий ҳаётига таъсир кўрсатишнинг кучли қуроли сифатида намоён бўлмоқда”[4]. Зеро, бугунги замон талаби турли мафкуравий таҳдидларга қарши курашда энди аниқ мақсадга

[1] Антуан Дестют де Траси. Основы идеологии. М., Альма Матер, 2013. 334 - с

[2] Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: O‘zbekiston, 2021. – Б. 285.

[3] Раматов Ж.С., Рахимова М.И., Ҳасанов М.Н. Мафкуравий таҳдидларни олдини олишда исломий қадриятларнинг ўрни. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 6 | 2022. – Б. 1033. https://t.me/ares_uz

[4] Мирзаёев. Ш Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси. Учинчи нашри. – Тошкент: «O‘zbekiston» нашриёти. 2021.Б- 263.

йўналтирилган таъсирчан инновацион тарғибот усуллари билан кураш олиб боришни тақоза этмоқда.